

КОМУНІКАТИВНИЙ ШУМ ПРИ НЕДОТРИМАННІ ПОСТУЛАТИВ КОМУНІКАТИВНОГО КОДЕКСУ (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ПІГМАЛІОН» БЕРНАРДА ШОУ)

Ольга Криницька

кандидат філологічних наук, доцент

Івано-Франківський національний медичний університет

ORCID ID 0000-0002-4624-7768

Scopus Author ID 57219247221

Web of Science Researcher ID ABE-1961-2021

olga.krynytska@gmail.com

Діана Сабадаш

кандидат філологічних наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID 0000-0001-8972-8003

Scopus Author ID 57209850582

Web of Science Researcher ID HJI-7010-2023

diana.sabadash@pnu.edu.ua

Ключові слова:

*комунікативний шум,
комунікативний кодекс,
принцип Кооперації, принцип
Ввічливості, максими Грайса,
комунікант.*

У статті розкрито прагматичний потенціал комунікативного шуму внаслідок порушення співрозмовниками постулатів комунікативного кодексу – принципів Кооперації та Ввічливості – на матеріалі художнього мовлення п'єси «Пігмаліон» Бернарда Шоу. У драмі наявні ідейні суперечності, ідеологічні конфлікти, непримиренні протиріччя між героями, що прогнозує значний рівень комунікативного шуму у їх взаємодії.

На основі аналізу художніх діалогів і полілогів п'єси доведено, що поява комунікативного шуму у спілкуванні тісно пов'язана з порушенням постулатів комунікативного кодексу. Недотримання принципів Кооперації та Ввічливості може відбуватися як ненавмисно (через брак комунікативної компетенції мовця, психічні особливості комунікантів, вплив ексталингвальних факторів), так і цілеспрямовано. У деяких випадках можливе поєднання обох факторів у межах одного комунікативного акту.

Результати дослідження показують, що цілеспрямоване порушення комунікативних директив зумовлює появу комунікативного шуму, який має певний прагматичний потенціал: дозволяє ухилитися від відповіді на незручне питання, привертає увагу адресата до теми розмови, активізує його участь у комунікації, підводить його до певного висновку, бажаного для мовця, дає змогу заподіяти образу й уникнути відповідальності чи здійснити мовну контратаку. Порушення кількох максимум утілення принципів Кооперації та Ввічливості в одному комунікативному акті створює високий рівень комунікативного шуму і є семантико-прагматичним вузлом, що пов'язує інтенції мовців та фактуальну інформацію.

На прикладах фрагментів художнього мовлення обґрунтовано думку, що максими Ввічливості й Кооперації можуть не узгоджуватися між собою, що змушує мовця дотримуватись однієї за рахунок порушення іншої з неминучим виникненням комунікативного шуму. Недотримання постулатів комунікативного кодексу створює комунікативний шум, який

модулює стосунки між комунікантами – забезпечує їх зближення або конфронтацію, окреслюючи сторони конфлікту у спілкуванні. Проведене дослідження переосмислює поняття комунікативного шуму як виключно негативного фактора у спілкуванні і виявляє його особливу роль у модуляції стосунків комунікантів та семантико-прагматичній прогресії комунікативного акту.

**COMMUNICATION NOISE IN CASE OF FLOUTING THE PRINCIPLES
OF COOPERATION AND POLITENESS (ON THE BASE OF “PYGMALION”
BY BERNARD SHAW)**

Olga Krynytska

*PhD in Linguistics, Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Medical University*

Diana Sabadash

*PhD in Linguistics, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

Key words: *communication noise, Cooperative principle, Politeness principle, Grice's Maxims, interlocutor.*

The article reveals the pragmatic potential of communication noise that occurs as a result of interlocutors violating the principles of Cooperation and Politeness in communication. The research is conducted based on the communication of the characters in the play "Pygmalion" by Bernard Shaw, which is full of ideological contradictions and conflicts. Therefore, it suggests a high level of communication noise in their interaction.

The analysis of the dialogues and polylogues in the play has proved that communication noise is closely related to the Cooperative principle (Grice's Maxims) and the Politeness principle in communication and arises in case of their violation and flouting. The violation of the principles of Cooperation and Politeness can happen either unintentionally or on purpose. Unintentional causes include the lack of communicative competence in a speaker, mental peculiarities of interlocutors, the influence of extralingual elements etc. In some cases, both intentional and unintentional factors are present within a single communicative act. The results of the study show that the flouting, or purposeful violation, of the principles of Cooperation and Politeness leads to the occurrence of communication noise, which has a certain pragmatic potential. E.g., it allows a speaker to avoid answering an inconvenient question, draws listener's attention to the discussed topic, makes communicative partners be more active in interactions, leads them to a certain conclusion desired by the speaker, enables the causing of offense and avoiding accusation of that, or tackling a communicative opponent. Violation of several maxims of the Cooperation and Politeness principles in one communicative act causes a high level of communication noise and accumulates semantic and pragmatic elements of communication by connecting the speakers' intentions and factual information. On the base of the character's communication in the play we prove that the maxims of Politeness may sometimes contradict the maxims of Cooperation, which forces the speaker to adhere to one at the expense of violating the other. That inevitably creates communication noise in interaction. Non-observance of the Cooperative and Politeness principles raises communication noise that regulates the relationship between interlocutors – brings them closer together or leads to their confrontation. Due to that outlining the sides of the conflict in communication is more vivid. The conducted research rethinks the concept of communication noise as an exclusively negative factor in communication and reveals its specific role in modulating the relationships between interlocutors as well as in the semantic and pragmatic progression of the communicative act.

Вступ. Комунікативний шум (КШ) є невід’ємним компонентом ситуації спілкування разом із адресантом, адресатом, повідомленням, каналом комунікації, зворотнім зв’язком тощо (Бацевич, 2004; Джунсалиєва, 2011). Поняття «комунікативний шум» суміжне з поняттями «комунікативні труднощі», «порушення», «перешкоди», «бар’єри», «девіації», «невдачі», «помилки», «збої» і т.д. і розглядається здебільшого як негативний фактор у спілкуванні. Комунікативний шум визначають як порушення та деформації повідомлення, які утруднюють процес передавання або сприйняття інформації (Бацевич, 2004: 56), знижують ефективність спілкування і здатні спричинити конфлікт чи припинення комунікації (Oliinyk, Bigunova, Selivanova, 2020). Також під ним розуміють різницю між надісланим сигналом і отриманим значенням, коли, наприклад, конструктивну пропозицію сприймають як критику, дружній жарт вважають образою, прохання-натяк повністю ігнорують (Ifeduba, Unuigboje, 2020). У цьому ключі важливо проаналізувати виникнення КШ у зв’язку з недотриманням постулатів комунікативного кодексу, що регулює мовленнєву поведінку учасників спілкування.

Аналіз попередніх досліджень. Розглядаючи комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації, вчені виявляють ознаки і причини неуспішної взаємодії, з’ясовують природу комунікативних невдач і доходять висновку, що неефективність мовної комунікації передусім полягає у порушенні принципів, правил і конвенцій спілкування, які регулюють мовленнєву поведінку учасників комунікації, недотриманні стандартів культурної поведінки, етичних і естетичних норм використання вербальних / невербальних засобів взаємодії (Джунсалиєва, 2011). Така ж позиція відображена й у розвідці Л. Славової та Н. Забродської, які, крім комунікативних невдач мовленнєвого характеру, пов’язаних із дотриманням чи недотриманням постулатів успішності комунікації, виокремлюють комунікативні невдачі мовного характеру, коли мовець порушує ті чи інші закони мовної системи; та комунікативні невдачі лінгвокогнітивного характеру, які виникають внаслідок відмінності в картинах світу комунікантів, нестандартного осмислення ними певного фрагмента дійсності, помилками у референтній віднесеності лексичної одиниці одним із комунікантів (Славова, Забродська, 2004). Ці та інші наукові праці (Березовська, 2020; Герасимова, 2019; Щілінська, 2015) досліджують КШ з метою оптимізації інформаційного обміну та запобігання негативних наслідків комунікації між учасниками комунікативного акту, однак «найпростіший прогноз на основі аналізу еволюції комунікації в шумі полягає в тому, що комунікація

не розвивається, щоб усунути шум. Таким чином, очікується, що шум буде постійною ознакою будь-якого спілкування» (Haven Wiley, 2017: 311).

Актуальність і новизна. Проведене дослідження переосмислює поняття комунікативного шуму як виключно негативного фактора у спілкуванні і виявляє його особливу роль у модуляції стосунків комунікантів та семантико-прагматичній прогресії комунікативного акту.

Мета статті – розкрити прагматичний потенціал КШ внаслідок порушення співрозмовниками постулатів комунікативного кодексу.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження здійснене на матеріалі художнього мовлення п’єси «Пігмаліон» Бернарда Шоу, у якій використані нові для модерного театру техніки, як-от риторика, іронія, суперечка, парадокс тощо. Б. Шоу є автором «драми ідей», суть якої зводиться до того, що «в ній художник слова акцентував свою увагу передусім на ідейних суперечностях, ідеологічних конфліктах, непримиренних протиріччях аж до антагонізму між героями, нерідко близько спорідненими між собою персонажами» (Хороб, 2002: 315), а це передбачає наявність у їх взаємодії високого рівня КШ. Для дослідження вияву соціального, психічного, культурного контексту в живому спілкуванні особистостей – персонажів п’єси, результатом якого є художній дискурс, застосовано метод *дискурс-аналізу*. На основі цього методу засоби мовного коду в комунікації розглядаємо не як сукупність універсальних смислів, а як сферу дії, за допомогою яких люди в повсякденній практиці впливають на поведінку, думки й емоції свого оточення, зокрема, орієнтуючись на комунікативний кодекс. За допомогою аналізу побутового діалогу, або *конверсаційного аналізу* (одна з методик дискурс-аналізу), простежуємо дотримання правил чергування реплік у діалозі. Інша методика дискурс-аналізу – *аналіз суміжних пар* – використана для оцінки узгодженості ініціативних і реактивних реплік, що дозволяє відстежувати девіантні, шумові явища у спілкуванні. Для реконструкції комунікативних намірів учасників комунікації на основі мовних структур комунікативного акту застосовано *інтеннт-аналіз*, який спирається на глибинне проникнення в експліцитні й імпліцитні комунікативні смисли висловлень і дозволяє виявити прихований підтекст мовлення. Виявлення актуальних намірів (інтенцій) учасників спілкування за особливостями їх мовлення, комунікативної поведінки в цілому дозволяє кваліфікувати КШ як спонтанний чи запрограмований компонент комунікації і розкрити його прагматичний потенціал.

Результати та обговорення. Важливою умовою успішності комунікації є дотримання співрозмовниками комунікативного кодексу – принципу

Ввічливості Дж. Ліча (максими тактовності, великодушності, схвалення, скромності, згоди, симпатії), що створює прийнятну атмосферу спілкування, нормальне тло для реалізації комунікативних стратегій (Бацевич, 2004: 130), та принципу Кооперації Г.П. Грайса. «Комунікативні невдачі мовленнєвого характеру тісно пов'язані з постулатами успішності комунікації Г.П. Грайса» (Славова, Забродська, 2004), які є комунікативними директивами у спілкуванні: постулат інформативності («Твоє висловлювання не повинно містити нічого зайвого, але має бути змістовним!»); постулат істинності («Говори правду, не говори без достатніх підстав!»); постулат релевантності («Будь релевантним, тобто говори тільки те, що стосується справи прямо на цей момент!»); постулат ясності висловлювання («Говори коротко та зрозуміло, уникай неясних та невпорядкованих висловів!») (Штерн, 1998: 188). У випадку порушення цих постулатів виникають комунікативні колізії, непорозуміння, спілкування нагадує театр абсурду. Таке явище може викликати появу «білих плям» у взаєморозумінні партнерів комунікації, що кваліфікується як КШ. Зокрема, як зазначає Ф. Бацевич, постулат інформативності, або максима повноти інформації, спричинює значну кількість комунікативних помилок, неточностей, оскільки кількість необхідної інформації залежить від багатьох чинників, пов'язаних із пресупозиціями мовців, їх ментальним станом, констигацією спілкування, культурою тощо (Бацевич, 2004: 128).

Проаналізуємо появу КШ, викликану порушенням комунікативних директив у спілкуванні (принципу Кооперації), на прикладах фрагментів художніх діалогів і полілогів п'єси «Пігмаліон»:

– КШ у зв'язку з порушенням постулату інформативності (максими повноти інформації):

HIGGINS She talks English almost as you talk French.
MRS. HIGGINS. That's satisfactory, at all events.

HIGGINS. Well, it is and it isn't.

MRS. HIGGINS. What does that mean?

HIGGINS. You see, I've got her pronunciation all right; but you have to consider not only how a girl pronounces, but what she pronounces; and that's where – (Shaw, 1991: 54).

Висловлювання Хігінса було недостатньо інформативним, що викликало в адресата нерозуміння і потребу в уточненні.

– КШ у зв'язку з порушенням постулату істинності (максими якості інформації):

HIGGINS. What on earth will she want with money? She'll have her food and her clothes. She'll only drink if you give her money.

LIZA [turning on him] Oh you are a brute. It's a lie: nobody ever saw the sign of liquor on me. [To

Pickering] Oh, sir: you're a gentleman: don't let him speak to me like that (Shaw, 1991: 29).

Висловлювання Хігінса не має достатніх підстав і є неістинним, що створює бар'єр у спілкуванні співрозмовників і може призвести до розриву комунікації.

– КШ у зв'язку з порушенням постулату релевантності (максими відношення):

THE MOTHER. How do you know that my son's name is Freddy, pray?

THE FLOWER GIRL. Ow, eez ya-ooa san, is e? Wal, fewd dan y' dā-ooty bawmz a mather should, eed now bettern to spawl a pore gel's flahrzn then ran awy athaht pyin. Will yə-oo py me f'them? (Shaw, 1991: 9).

Квіткарка не дає відповіді на питання Матері, натомість переводить розмову в інше русло, створюючи збій у комунікації.

– КШ у зв'язку з порушенням постулату ясності висловлення (максими способу вираження):

MRS. PEARCE. But I've no place to put her. HIGGINS. Put her in the dustbin.

LIZA. Ah-ah-ah-ow-ow-oo!

PICKERING. Oh come, Higgins! Be reasonable.

MRS. PEARCE [resolutely] You must be reasonable, Mr. Higgins: really you must. You can't walk over everybody like this. Higgins, thus scolded, subsides. The hurricane is succeeded by a zephyr of amiable surprise.

HIGGINS [with professional exquisiteness of modulation] I walk over everybody! My dear Mrs. Pearce, my dear Pickering, I never had the slightest intention of walking over anyone. All I propose is that we should be kind to this poor girl. We must help her to prepare and fit herself for her new station in life. If I did not express myself clearly it was because I did not wish to hurt her delicacy, or yours (Shaw, 1991: 27).

За цинічністю висловлювання Хігінса співрозмовникам важко виявити його добрі наміри, тож у спілкуванні учасників виникає КШ.

Як бачимо, порушення постулатів кооперативного спілкування призводить до виникнення КШ. Часто це порушення відбувається незумисне, а через брак комунікативної компетенції мовця, психічні особливості комунікантів, вплив ексталингвальних факторів. Однак, як зауважує Ф. Бацевич, у реальному спілкуванні існують комунікативні стратегії недотримання постулатів комунікативного кодексу. Йдеться про демонстративне порушення постулатів; ухилення як від окремого постулату, так і від принципу Кооперації загалом, участь у конфронтативних мовленнєвих жанрах (суперечка, сварка тощо), у яких максими спілкування взагалі не беруться до уваги; умисне вживання непрямих мовленнєвих актів (іронія, сарказм, натяк тощо) (Бацевич, 2004: 129).

Як зазначає О. Герасимова, «вибір того чи іншого девіантного стилю комунікативної поведінки опосередкований бажаннями, прагненнями і потребами індивіда» (Герасимова, 2019: 20). Наведений вище приклад може демонструвати й приховане свідоме порушення мовцем максими способу вираження й принципу етикетності для досягнення певного ефекту.

Матеріал дослідження показує, що у комунікативному акті можливе одночасне мимовільне й навмисне недотримання постулатів комунікативного кодексу. Розглянемо мікроконтекст:

TAXIMAN. *Where to?*

THE FLOWER GIRL. *Bucknam Pellis [Buckingham Palace].*

TAXIMAN. *What d'ye mean-Bucknam Pellis?*

THE FLOWER GIRL. *Dont you know where it is? In the Green Park, where the King lives. Goodbye, Freedy. Dont let me keep you standing there. Goodbye.*

FREDDY. *Goodbye. [He goes].*

TAXIMAN. *Here? Whats this about Bucknam Pellis? What business have you at Bucknam Pellis?*

THE FLOWER GIRL. *Of course I havnt none. But I wasnt going to let him know that. You drive me home (Shaw, 1991: 18).*

У наведеному фрагменті п'єси Квіткарка, неосвічена представниця соціальних низів, створює КШ ненавмисне, порушуючи максиму способу висловлювання неправильною вимовою слова 'Букінгем' ('*Bucknam Pellis*'), причому пов'язує причину виникнення непорозуміння з адресатом 'Dont you know where it is?' з імплікатурою «*Всі знають, де Букінгем*». Водночас у взаємодії учасників розмови виявляється наявність ще одного КШ, пов'язаного зі свідомим порушенням Квіткаркою максими якості інформації – бажанням ввести в оману третю особу (Фредді), справити на нього враження. Цей шум запрограмований з метою маніпуляції, тобто створений цілеспрямовано. Таким чином, у комунікативній взаємодії переплітаються два види шуму, що порушують комунікативний кодекс як мимохоть, так і з певною метою.

Якщо максими спілкування не дотримані цілеспрямовано, то мова йде про КШ, який має прагматичний потенціал. Маніпулятивну природу КШ в діалозі обґрунтовує І. Морозова, розрізняючи *неінтенційний* (який мовець створює, коли ненавмисне перешкоджає ефективності спілкування) та *інтенційний* КШ (породжений свідомо) (Морозова, 2013: 72–73). Дослідниця переглядає традиційне уявлення про КШ як виключно про перепони в процесі спілкування і визначає його як «потужний засіб психолінгвістичного впливу» (там само), що створює можливість маніпулювання співрозмовником і непомітно програмує його на певну комунікативну поведінку.

Подамо приклад інтенційного КШ внаслідок навмисного порушення мовцем постулату релевантності:

PICKERING. *Excuse me, Higgins; but I really must interfere. Mrs. Pearce is quite right. If this girl is to put herself in your hands for six months for an experiment in teaching, she must understand thoroughly what she's doing.*

HIGGINS. *How can she? She's incapable of understanding anything. Besides, do any of us understand what we are doing? If we did, would we ever do it?*

PICKERING. *Very clever, Higgins; but not to the present point (Shaw, 1991: 31).*

Хіггінс прагне ухилитися від відповіді і цілеспрямовано створює КШ – порушує максиму відношення, відходячи від теми розмови.

Аналіз фрагментів художнього діалогу показує, що свідоме порушення максими інформативності і, відповідно, поява запрограмованого, інтенційного КШ відбувається з метою привернути увагу співрозмовника до проблеми, активізувати його участь в комунікації, підвести його до певного висновку, бажаного для мовця. Простежмо:

MRS. HIGGINS. *Be quiet, Henry. Colonel Pickering: don't you realize that when Eliza walked into Wimpole Street, something walked in with her?*

PICKERING. *Her father did. But Henry soon got rid of him.*

MRS. HIGGINS. *It would have been more to the point if her mother had. But as her mother didn't something else did.*

PICKERING. *But what?*

MRS. HIGGINS [*unconsciously dating herself by the word*] *A problem (Shaw, 1991: 65).*

У наведеному фрагменті п'єси Місіс Хіггінс хоче підштовхнути співрозмовників до усвідомлення проблеми майбутнього дівчини, яку вони взяли на навчання, і робить це за участю КШ: вживає семантично не наповнене слово 'something', щоб слухачі самі зробили потрібну імплікацію. Як бачимо, КШ здатний вирішувати певні стратегічні завдання у комунікації. Наведемо ще один приклад:

HIGGINS. *I'm glad the bath-room met with your approval.*

LIZA. *It didn't: not all of it; and I don't care who hears me say it. Mrs. Pearce knows.*

HIGGINS. *What was wrong, Mrs. Pearce?*

MRS. PEARCE [*blandly*] *Oh, nothing, sir. It doesn't matter.*

LIZA. *I had a good mind to break it. I didn't know which way to look. But I hung a towel over it, I did.*

HIGGINS. *Over what?*

MRS. PEARCE. *Over the looking-glass, sir (Shaw, 1991: 46–47).*

Висловлювання Лайзи і Місіс Пірс порушують максиму повноти інформації недомовками 'not

all of it, *'nothing, sir'*, *'it doesn't matter'*. Це змушує співрозмовника вдаватися до уточнень. Крім того, Лайза порушує максимум способу вираження: замість повнозначної лексеми *'looking-glass'* вживає займенник *'it'*, евфемізуючи предмет розмови через почуття незручності, яке він у неї викликав, що посилює КШ у спілкуванні учасників. КШ створює комунікативну напругу у спілкуванні, привертаючи увагу адресата до предмета розмови. Як бачимо, порушення кількох постулатів в одному комунікативному акті створює високий рівень КШ і є семантико-прагматичним «вузлом», що пов'язує інтенції мовців та фактуальну інформацію.

Матеріал дослідження показує, що недотримання принципів Кооперації при обговоренні незручної або табуованої теми розмови є типовим явищем і відбувається у зв'язку з перевагою принципу Ввічливості з метою зберегти обличчя як мовця, так і слухача, а також для встановлення комфортної й безпечної комунікативної дистанції між ними. Натяки та завуальовані висловлювання порушують максимум Кооперації з розрахунком на імплікацію співрозмовником комунікативного наміру та актуального змісту, однак у результаті можуть виникати нерозуміння і комунікативні збої. Порівняймо:

PICKERING. Excuse the straight question, Higgins. Are you a man of good character where women are concerned?

HIGGINS [moodily] Have you ever met a man of good character where women are concerned?

PICKERING. Yes: very frequently.

HIGGINS. Well, I haven't. <...> When you let them into your life, you find that the woman is driving at one thing and you're driving at another. <...> So here I am, a confirmed old bachelor, and likely to remain so.

PICKERING [rising and standing over him gravely] Come, Higgins! You know what I mean. <...> I hope it's understood that no advantage is to be taken of her position.

HIGGINS. What! That thing! Sacred, I assure you (Shaw, 1991: 35).

Пікерінг хоче застерегти Хігінса від непередбачених намірів щодо Лізи, однак намагається обговорювати незручну тему за допомогою натяків, евфемізмів, непрямих висловлювань, дотримуючись принципу Ввічливості (максимум тактовності), але порушуючи принцип Кооперації (максимум способу вираження), що породжує КШ і робить спілкування неефективним. Через це мовець змушений здійснити низку додаткових мовленнєвих актів з більшою експліцитністю, щоб забезпечити порозуміння. Це підтверджує висловлену дослідниками думку, що повторення одного й того ж сигналу або ж дублювання інформації

з використанням інших каналів зв'язку є одним із способів подолання комунікативного шуму: «завдяки інформаційній надмірності ті повідомлення, що проходять недосконало (зашумленими) каналами, розпізнаються адресатом, незважаючи на їхнє спотворення» (Доценко, 2015: 114). Хігінс, у свою чергу, відповідаючи питанням на питання, порушує узгодженість реплік за ілюктивною функцією і максимум релевантності, збільшуючи рівень КШ у взаємодії комунікантів.

Порушення принципу Кооперації для дотримання принципу Ввічливості спостерігаємо й у іншому фрагменті художнього мовлення:

THE FLOWER GIRL ... cheer up, Captain; and buy a flower off a poor girl.

THE GENTLEMAN. I'm sorry, I haven't any change.

THE FLOWER GIRL. I can give you change, Captain,

THE GENTLEMEN. For a sovereign? I've nothing less.

THE FLOWER GIRL. Garn! Oh do buy a flower off me, Captain. I can change half-a-crown. Take this for tuppence.

THE GENTLEMAN. Now don't be troublesome: there's a good girl. [Trying his pockets] I really haven't any change... (Shaw, 1991: 10).

Джентльмен не зацікавлений у розмові з Квіткаркою і не бажає купувати квіти, в той час як Квіткарка хоче отримати виторг і намагається всіляко підтримати розмову. Спочатку Джентльмен дотримується принципу Ввічливості (максимум тактовності), і щоб зберегти обличчя, створює КШ, порушуючи принцип Кооперації (постулат істинності) – не перевірявши, стверджує, що у нього нема дріб'язку, однак під тиском Квіткарки змушений виказати свій справжній намір, переводячи комунікативний шум з імпліцитного в явний для блокування розмови: *'Now don't be troublesome!'* Як бачимо, принципи Ввічливості й Кооперації можуть не узгоджуватися між собою, заперечувати один одного. Мовець змушений знайти розумний компроміс у їх застосуванні, при цьому порушення і збої в комунікації є неминучими.

КШ високої інтенсивності мовець може створити, порушуючи кілька постулатів одночасно в одному висловленні. Порівняймо:

THE BYSTANDERS GENERALLY [demonstrating against police espionage] Course they could. What business is it of yours? You mind your own affairs. He wants promotion, he does. Taking down people's words! Girl never said a word to him. What harm if she did? Nice thing a girl can't shelter from the rain without being insulted, etc., etc., etc.

THE BYSTANDER. He ain't a tec. He's a blooming busybody: that's what he is. I tell you, look at his boots.

THE NOTE TAKER [turning on him genially] And how are all your people down at Selsey?

THE BYSTANDER [suspiciously] Who told you my people come from Selsey?

THE NOTE TAKER. Never you mind (Shaw, 1991: 12).

Записувач, знавець діалектів, вираховує походження Перехожого. Свідомо порушуючи постулати інформативності (адже у мовців відсутня пресупозиція – вони незнайомі) та релевантності (адже висловлювання не стосується теми), Записувач вводить у свою репліку підтекстову інформацію «я знаю все про вас», програмуючи непорозуміння, щоб викликати у Перехожого здивування й вселити страх, побоювання. Таким чином, створюючи КШ, Записувач має змогу здійснити контратаку, відповісти на завдану йому перед тим образу.

Матеріал дослідження доводить, що недотримання постулатів кооперативного спілкування створює КШ, який модулює стосунки між комунікантами – об'єднує або поляризує їх. Наведемо приклад:

HIGGINS. What's your name?

THE FLOWER GIRL. Liza Doolittle.

HIGGINS [declaiming gravely] Eliza, Elizabeth, Betsy and Bess, They went to the woods to get a bird's nes':

PICKERING. They found a nest with four eggs in it:

HIGGINS. They took one apiece, and left three in it. They laugh heartily at their own wit (Shaw, 1991: 24).

Хігінс і Піккерінг у спілкуванні з Лайзою порушують постулат релевантності: цитують жартиливий вірш, створюючи алюзію, що має на меті натякнути на обмежені інтелектуальні здібності співрозмовниці. Недотримання комунікативного кодексу в цьому випадку зумовлює появу КШ, що покликаний замаскувати завдану дівчині образу. Крім того, створений КШ зближує комунікативні позиції Піккерінга і Хігінса та здійснює конфронтацію їх із Лайзою, тобто окреслює сторони конфлікту у спілкуванні.

Висновки. Здійснене дослідження підтверджує думку, що виникнення КШ у спілкуванні тісно пов'язане з порушенням постулатів комунікативного кодексу. Недотримання принципів Кооперації та Ввічливості може бути як ненавмисним (внаслідок недостатньої комунікативної компетенції мовця, психічних особливостей комунікантів, впливу позамовних чинників), так і демонстративним, цілеспрямованим. За нашими спостереженнями, у деяких випадках обидва варіанти можуть суміщатися у межах комунікативного акту.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що цілеспрямоване порушення комунікативних

директив програмує виникнення КШ, який виконує певне стратегічне завдання мовця – дозволяє ухилитися від відповіді, привернути увагу адресата до теми розмови, активізувати його участь у комунікації, підвести його до певного висновку, бажаного для мовця, заподіяти образу, уникнувши відповідальності, чи здійснити мовну контратаку. При порушенні кількох максимумів утілення принципів Кооперації та Ввічливості в одному комунікативному акті виникає КШ високої інтенсивності, що акумулює семантико-прагматичну інформацію у спілкуванні.

Матеріал дослідження показує, що максими Ввічливості й Кооперації можуть не узгоджуватися між собою, що змушує мовця шукати баланс між ними, а це неодмінно веде до виникнення комунікативного шуму. Недотримання постулатів комунікативного кодексу створює КШ, який модулює стосунки між комунікантами – забезпечує їх зближення або конфронтацію, окреслюючи сторони конфлікту у спілкуванні. Розкриття прагматичного потенціалу КШ є перспективним напрямком дослідження, зокрема у художньому дискурсі, де дотримання чи недотримання комунікативного кодексу у спілкуванні персонажів та поява комунікативних девіацій регулюються авторським задумом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Березовська Л. Комунікативні бар'єри у спілкуванні соціального працівника: шляхи подолання. *Український педагогічний журнал*. 2020. №2. С. 87–94. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-87-94>
3. Герасимова О. Комунікативні девіації та способи їх уникнення. *Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ, 2019. С. 20–25.
4. Джунусалієва Г. Д. Ковальська Н. А. Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов. 2011. Вип. 6. С. 68–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_9_2011_6_18
5. Доценко О. Л. Ентропія в судовому дискурсі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Випуск 12. С. 114–118. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/22683/Dotsenko.pdf?sequence=1>

6. Морозова І. Маніпулятивна природа комунікативного шуму в діалозі. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія : Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2013. № 18. С. 70–74.
7. Славова Л.Л., Забродська Н.В. Шляхи попередження комунікативних невдач при вивченні іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Випуск 19. 2004. С. 266–268. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/887/1/04sllvim.pdf>
8. Хороб С.І. Українська модерна драма кінця ХІХ – початку ХХ століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм): монографія. Івано-Франківськ : Плай, 2002. 414 с.
9. Штерн І. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Київ : АртЕк, 1998. 336 с.
10. Щілінська Г. Комунікативні бар'єри у процесі міжкультурної взаємодії студентів та шляхи їх вирішення. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2015. Випуск 18. С. 50–58.
11. Haven Wiley R. How noise determines the evolution of communication // *Animal Behaviour*, 124. 2017. P. 307–313.
12. Ifeduba E. and Unuigboje B. O. Taxonomy of Communication Noise Impacting the Quality of Library Resources. *Library Philosophy and Practice: e-journal*. 4641. 2020. URL: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4641>
13. Oliinyk G., Bigunova N., Selivanova O. Communication Noise as a Discourse Component. *WISDOM*, 2020. 14(1). P. 6–18. DOI: <https://doi.org/10.24234/wisdom.v14i1.325>
14. Shaw Bernard. Pygmalion. Harlow : Longman, 1991. 192 p.